

Ekumenska poruka ikone

Teodorine ikone – ciklus radova u kolažu *umjetnice*
Mirjane Nikolić

Marinko Pejić

marinko.pejic@gmail.com

U Sarajevu je 27. ožujka 2014. u Maloj galeriji franjevačkog samostana sv. Ante na Bistriku otvorena izložba *Teodorine ikone* Mirjane Nikolić, a organizirali su je Internacionalni multireligijski interkulturalni centar (IMIC) i Franjevački samostan sv. Ante, Bistrik.¹

Ako bih trebao u najkraćem obliku reći što je to umjetnost ikone, onda bih rekao da je ona za mene prvenstveno »teološka umjetnost« ili *theologia visiva*. Ni teologija ni umjetnost, izdvojene jedna od druge ne bi bile u stanju stvoriti ikonu, nužne su i jedna i druga.

Bog je u Kristu uzeo ljudski lik. Kristovo ljudsko lice je i Božje lice. Na ovoj vjeri u Božje utjelovljenje temelji se umjetnost ikone.

Već prve generacije kršćana htjele su predočiti Boga u ljudskom obliku. U katakombama se vrlo rano, od simbola ribe, ptice i drugih, prelazi na predstavljanje Lica. »Slika Božja« duboko je urezana u ljudsku dušu, stvorenu na sliku Božju. Otac objavljuje svoju slavu na licu svoga sina Isusa. Ikona je upravo odraz toga Lica.

U Kristu Bog postaje Lice, zato ništa na svijetu nije tako znakovito kao lice, niti što bolje otkriva otajstvo ljudskog postojanja nego lice (N. Berdjajev). Kršćanstvo se tako može nazvati i religija lica.

Danas je ikona postala simbol crkava bizantske duhovne tradicije, iako je u stvarnosti duhovna baština nepodijeljene Crkve, dakle, svih kršćanskih naroda koji ispovijedaju vjeru u *jednoga svetoga Gospodina, Isusa Krista, u slavi Boga Oca*.

Zato je s razlogom ova međunarodna izložba ikona u tehnici kolaža, mlade beogradske umjetnice Mirjane Nikolić, nazvana i ekumenska izložba. Ona je ekumenska ne samo po tome što autorica iz pravoslavnog crkvenog okružja izlaže u katoličkom crkvenom okružju, i time čini međucrkvenu i ekumensku poveznicu. Ona nije prvenstveno ekumenska ni zato što se tematski ne

¹ Vidi: *Ikone u tehnici kolaža – Teodorine ikone*, (28.03.2014), <http://svantosarajevo.org/?p=1848> (04.04.2014).

zaustavlja na konfesionalnim i crkvenim granicama. Među svetačkim likovima ovoga ciklusa nalazimo svece i istočne i zapadne crkvene tradicije. Tu su sv. Serafim Sarovski, sv. Petka, sv. Sava, sv. Nektarije Eginski..., dakle sveci iz istočnih pravoslavnih crkava, zajedno sa sv. Benediktom Nursijskim, sv. Patrikom, sv. Leopoldom Mandićem, bl. Katarinom Kosačom..., dakle, svecima i blaženicima iz Rimokatoličke crkve. Ova izložba je ekumenska, po mome mišljenju, prije svega zato što umjetnost ikone dovodi nužno do spoznaje o jednoj kršćanskoj umjetnosti, o nekoj vrsti prave *ekumene* kršćanske umjetnosti. Pokušat ću to objasniti na primjeru: da bismo u potpunosti razumjeli recimo neku rusku ikonu *Kristova Uzašašća*, nije dovoljno vratiti se u bizantski period i kulturu, nego se valja vratiti još u Palestinu u razdoblju od 4. do 6. stoljeća, gdje je ova ikona nastala. Ukoliko još želimo proširiti krug, onda možemo proučiti kako se ova scena predstavlja u armenskoj, sirijskoj, koptskoj ili latinskoj tradiciji; vidjet ćemo da se u bitnim elementima koje čine ikonu *Uzašašća*, sve ove tradicije podudaraju sve do kraja srednjovjekovlja. Zato je ikona svjedok duhovnog jedinstva kršćanskog Istoka i Zapada i može i danas biti jedan od glavnih impulsa za ponovno uspostavljanje vidljivog jedinstva koje se izgubilo zbog povijesnih, političkih i teoloških nerazumijevanja.

Na otoku Kreti postoji nekoliko pravoslavnih crkava iz 14. i 15. stoljeća s freskama na kojima je prikazan sv. Franjo Asiški. Svetac je predstavljen u stojećem stavu, u prirodnoj veličini u frontalnom položaju; predstavljen je s tonzuroom i jasno vidljivim stigmama, u lijevoj ruci drži knjigu evanđelja, a desna mu je ruka upravljena prema gledatelju u stavu blagoslivljanja. To je klasičan način predstavljanja pravoslavnih svetaca, posebno u sinajskoj školi počevši od 13. stoljeća. U periodu kada su freske nastale, Kreta je bila pod venecijanskom vlašću i mogla se od grčkog klera očekivati netrpeljivost prema zapadnjacima i katolicima. To ih ipak nije spriječilo da stave ikonu sv. Franje u svoje crkve. Analogno tome, u franjevačkom samostanu Gradovrh kod Tuzle, porušenom u 17. stoljeću, na glavnom oltaru štovala se tipična bizantska ikona Bogorodice Eleuse (milosrdne), nastala vjerojatno u nekoj makedonskoj radionici.

Ovo nas podsjeća na to da je ikona svih vremena i svih konfesija prvenstveno svojevrstan *put k svetosti*, jasno da je svetost ideal u svim konfesijama te da ona ujedinjuje, bez obzira na konfesionalne barijere. Pred svetošću se postaje svjestan da zidovi koje su oholi ljudi podigli ne sežu do nebesa.

Prije nekoliko godina, dok sam boravio u Italiji, u franjevačkom samostanu La Verna, poznatu, osim po uspomeni na sv. Franju, i po ljepoti prirode u kojoj se nalazi, bili su u posjetu franjevačkim samostanima u Italiji trojica ruskih pravoslavnih monaha. Jedan od njih mi je rekao da je otkrio djelić pravoslavnog Istoka na Zapadu. Držim da je imao pravo, ali i da je istodobno pogriješio. Ono što je on otkrio nije ni Istok ni Zapad, nego nešto što ih nadilazi – otkrio je tradiciju i svetost Crkve, nekoć nepodijeljene, čiji se tragovi još uvijek mogu pronaći.

Ikona sv. Franje, stavljena pored ikona pravoslavnih svetaca ili među njih, čini mi se kao jedan od kamenčića u mozaiku koji služi oblikovanju veće univerzalne ikone svetosti i ljubavi Božje prema ljudima.

I ova izložba ikona u tehnici kolaža, čini mi se da želi biti jedan od kamenčića u tom prekrasnom mozaiku ili kolažu. Kao što je nekoć glasovita bizantska carica Teodora u 9. stoljeću doprinijela pobjedi nad ikonoklastičkim (ikonoboračkim) tumačenjem i naposljetku afirmirala pozitivan ikonodulski (ikonostovateljski) pristup ikoni i tako doprinijela tomu da ikona opstane, da ikone nastaju, nekoć i danas. Tako i Mirjana Nikolić doprinosi tomu da ikone budu i ostanu mostovi između ovostranosti i onostranosti, između vremenitoga i vječnog, između ljudskoga i Božjeg.

U svojim ikonama, autorica uspješno spaja tradiciju i suvremenost. Ne odstaje od kanonske i opće ikonografske simbolike, ali je izriče na suvremen i sebi svojstven način, naročito upotrebom tehnike kolaža, koja se može u nekom smislu smatrati preobraženom, osuvremenjenom tehnikom drevnog mozaika.

Ikonopisac poštuje kanonske odredbe u izražavanju vjere Crkve, ne nudi svoju viziju vjere, ali stvarajući s najvećom mogućom ljubavlju, ostavlja neizbježno svoj osobni trag. Ljubav, što je veća to je osobnija i univerzalnija istodobno. Ono što osjećam gledajući ikone Mirjane Nikolić jest upravo ta ljubav koja ih je nadahnula i zato joj od srca čestitam.